

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών Εξειδίκευσης
Του Τμήματος Ελληνικής Φιλολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης
σε συνεργασία με το
ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Επικοινωνιών
με τίτλο: «Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της
ένταξης»

Η σχέση της Τέχνης με την Εκπαίδευση και η εφαρμογή της
σε μαθητές με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες

Μεταπτυχιακή διατριβή που υποβάλλεται στην τριμελή επιτροπή για την
απόκτηση του μεταπτυχιακού τίτλου του Προγράμματος Μεταπτυχιακών
Σπουδών Εξειδίκευσης του Τ.Ε.Φ. –Δ.Π.Θ. σε συνεργασία με το Ε.Κ.Ε.Φ.Ε.
Δημόκριτος – Ινστιτούτο Πληροφορικής και Τηλεπικοινωνιών με τίτλο:
«Εξειδίκευση στις Τ.Π.Ε. και Ειδική Αγωγή – Ψυχοπαιδαγωγική της Ένταξης»

Εγκεκριμένο από την τριμελή επιτροπή :

1^{ος} Επιβλέπων : Ειρήνη Κορρέ, Επ. Καθηγήτρια, Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας,
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

2^{ος} Επιβλέπων : Δρ. Σπυρίδων Κιοσσές, Μέλος Ε.ΔΙ.Π., Τμήμα Ελληνικής
Φιλολογίας, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης

3^{ος} Επιβλέπων : Ιωάννης Γαλαντόμος, Αν. Καθηγητής, Τμήμα Γλωσσικών και
Διαπολιτισμικών Σπουδών Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας

Αθήνα 2022

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα μελέτη έχει ως θέμα της την αναφορά των εφαρμογών της Τέχνης στην εκπαίδευση σε μαθητές με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες και τα οφέλη που παρουσιάζονται κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Σκοπός της είναι να αποδείξει, βασισμένη σε βιβλιογραφικές αναφορές και έρευνες που έχουν γίνει, την αναγκαιότητα παγίωσης της Τέχνης ως σημαντικό εκπαιδευτικό εργαλείο στο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών (ΑΠΣ). Οι περισσότερες σχετικές έρευνες που επιλέχθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν στην παρούσα εργασία κατά πλειοψηφία είχαν αναφορές στην τυπική εκπαίδευση και λιγότερο σε αυτή της Ειδικής Αγωγής. Όμως η επιλογή βασίστηκε στην επίδραση που έχει η Τέχνη σε κάποιους τύπους αναπηρίας σε μαθητές με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες. Τα αποτελέσματα και στις δύο κατηγορίες εκπαίδευσης έδειξαν την ενίσχυση, εξέλιξη και παρέμβαση σε κάθε επίπεδο γνωστικό, συναισθηματικό, κοινωνικό, με την εισαγωγή της Τέχνης στην διδασκαλία. Η διαδικασία μάθησης μέσω της Τέχνης δίνει την ευκαιρία στους μαθητές να σπάσουν τα στεγανά και να προσεγγίσουν βιωματικά δεξιότητες σχετιζόμενες με την επικοινωνία, την αλληλεπίδραση, την ομαδικότητα. Οι Τέχνες ενισχύουν όλες τις αισθήσεις συνολικά αλλά κυρίως καλλιεργούν την φαντασία, οξύνουν την παρατηρητικότητα, χτίζουν την δημιουργική σκέψη και δομούν αξίες πολιτισμού στο άτομο. Το πλήθος των ερευνών που εξετάστηκαν κατά την εκπόνηση της εργασίας ήταν ελληνικό και ξενόγλωσσο. Τα δεδομένα συλλέχτηκαν με κριτήρια χρονολογικά κυρίως, παρόλο που χρειάστηκε και κάποια ιστορική αναδρομή, και κατηγοριοποιήθηκαν με βάση τα διαφορετικά είδη Τέχνης και τα οφέλη τους κατά περίπτωση σε μαθητές με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες. Η έρευνα απέδειξε ότι τα οφέλη είναι πολλά σε αυτή την κατηγορία μαθητών και πως θα έπρεπε να χρησιμοποιούνται πιο συντονισμένα δίχως να παραγκωνίζεται η σημασία τους. Προγράμματα που χρησιμοποιούνται στο εξωτερικό έχουν δείξει πολύ συγκεκριμένα αποτελέσματα στις δεξιότητες που απέκτησαν οι μαθητές σε επίπεδο γνωστικό, συναισθηματικό, κοινωνικό. Η Τέχνη προσφέρει στον μαθητή την ευκαιρία εκτός από το να είναι απλός δέκτης και παρατηρητής της Τέχνης να είναι και ο ίδιος δημιουργός ενός απτού καλλιτεχνικού αποτελέσματος. Η Νομοθεσία έχει περιγράψει πολύ συγκεκριμένα ποιοι μαθητές ανήκουν στις κατηγορίες των Ειδικών Εκπαιδευτικών Αναγκών, ποιες σχολικές μονάδες θα ακολουθήσουν για να

διευκολυνθούν κατά την εκπαιδευτική διαδικασία μάθησης και πώς μπορεί η εκπαιδευτική διαδικασία να ενισχυθεί μέσω της Τέχνης. Προτείνεται μελλοντικά έρευνα που να εμπεριέχει αναλυτικά και συγκεκριμένα την επίδραση της Τέχνης στους μαθητές με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες.

Λέξεις – Κλειδιά : Ειδική Αγωγή, Εκπαίδευση, Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες, Τέχνη, Εφαρμογές Τέχνης

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αραπάκη, Ξ. (2014). Διδακτική της Κεραμικής Τέχνης. Αθήνα. Ίων
- Αργυριάδης, Α. (2017). *Λόγος, αναπηρία, θεραπευτικές και εκπαιδευτικές παρεμβάσεις. Νέα δεδομένα και τάσεις στην Ειδική Αγωγή*. Αθήνα : Εκδόσεις Ηδυπέια
- Αργυρόπουλος, Β. (2002) Διδακτορική Μελέτη με θέμα : *An investigation into tactual shape perception and geometrical concepts in students who are blind*. University of Birmingham
- Βέλκου, Κ. (2004). Επιστημονικό βήμα του δασκάλου. Διδακτική Ομοσπονδία Ελλάδος (Επιμ.), Μουσική και Αυτισμός: Μία εναλλακτική πρόταση για τη διδασκαλία τραγουδιών σε παιδιά με αυτισμό (τεύχος 3^ο σς.117-124) Αθήνα
- Ζώνιου –Σιδέρη, Α. (1996). *Οι ανάπηροι και η εκπαίδευση τους : Μια ψυχοπαιδαγωγική προσέγγιση της ένταξης*. Αθήνα : Ελληνικά Γράμματα.
- Καλλέργης Η. (1995): « Προσεγγίσεις στην παιδική λογοτεχνία». Καστανιώτη, Αθήνα
- Κακούρου – Χρόνη, Γ. (2006). Μουσείο – σχολείο: αντικριστές πόρτες στη γνώση.(σσ .17 – 60). Αθήνα: εκδόσεις Πατάκη
- Κακκουλίδη – Kessler, L.(2011).Θεραπευτική ρυθμική. Εφαρμογές στην εκπαίδευση παιδιών με και δίχως αναπηρία. Αθήνα: Fagotto.
- Κόκκος, Α. & Μέγα, Γ. (2007), «Κριτικός στοχασμός και τέχνη στην εκπαίδευση», Εκπαίδευση Ενηλίκων, 12, 16 – 21.
- Κοντογιάννη, Α.(2012).Τέχνη και δημιουργική έκφραση στην Ειδική Αγωγή. Στο: Α.Ζώνιου - Σιδέρη, Σύγχρονες ενταξιακές προσεγγίσεις: Θεωρία και πράξη. Αθήνα : Πεδίο
- Κουρετζής, Λ. (2008). Το Θεατρικό Παιχνίδι και οι Διαστάσεις του. Το Θεατρικό Παιχνίδι στο Πρόγραμμα ΜΕΛΙΝΑ. Σχέδια Δράσης (project). Αθήνα: Εκδ. Ταξιδευτής.
- Μακρή – Μπότσαρη Ε. (2001). Δομή και προσδιοριστικοί παράγοντες της αυτοαντίληψης των ελληνόπουλων. Μελέτη – Έρευνα στο περιοδικό: Παιδαγωγική Επιθεώρηση
- Ματσαγγούρας, Ηλίας, Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας. Τ. Β. Στρατηγικές Διδασκαλίας. Η κριτική σκέψη στη Διδακτική Πράξη. Παιδαγωγική σειρά Gutenberg. Αθήνα, 2007

- Μιχαηλίδης, Κ.Θ. (2009). *Συνεκπαίδευση και Αναπηρία*. Αθήνα: Παπασωτηρίου.
- Μιχαηλίδου, Μ. & Πετρά, Ζ. (2015). *Η Τέχνη διδάσκει και διδάσκεται*. Πανελλήνιο Συνέδριο Επιστημών Εκπαίδευσης, 1-6.
- Μοντεσσόρι, Μ. (1978). Το όραμα μιας νέας αγωγής. Το τολμηρό σχέδιο για το ανοιχτό πειραματικό σχολείο σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης (μτφ. Μ. Γραμμένος). Αθήνα: Γλάρος.
- Παντελιάδου, Σ. & Πατσιοδήμου, Α. (2000). *Στάσεις και απόψεις των εκπαιδευτικών για την επιμόρφωση στην Ειδική Αγωγή*. Θεσσαλονίκη: Δεληγιωργάκος.
- Παπανικολάου, Ρ. (1996). *Η ζωγραφική στο νηπιαγωγείο και στο δημοτικό σχολείο*. Θεσσαλονίκη : Εκδόσεις Μικρός Πρίγκιπας.
- Παρασκευόπουλος, Ι.Ν., (1980) *Νοητική Καθυστέρηση*, Αθήνα : Ιδιωτική Έκδοση
- Πολυχρονοπούλου Σ., (2001). *Παιδιά και έφηβοι με ειδικές ανάγκες και δυνατότητες*. Τόμος Β΄, ΆΤΡΑΠΟΣ, Αθήνα.
- Σάλμοντ Ε., Η παιδαγωγική σημασία και αξιοποίηση του λαϊκού παραμυθιού για το παιδί με Ειδικές Εκπαιδευτικές Ανάγκες. www.eipe.gr/praktika/salmond.pdf
- Στράτου, Ε. (2016). Η συμβολή του εκπαιδευτικού δράματος στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων παιδιών με διαταραχές αυτιστικού φάσματος.
- Τσιμπιδάκη, Α., Κλαδάκη, Μ., Αρτεμίου, Χ., Βασιλείου, Α., Βενέτη, Ο., Κωνσταντίνου, Ε., Παναγίδου, Χ., & Παπαδάμου, Τ. (2013). Θεατρικό Παιχνίδι από και για παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Η καταγραφή ενός προγράμματος σε κέντρο ημερήσιας φροντίδας. http://www.specialeducation.gr/files4users/files/doc/8eatriko-raikhnidi_amea.doc Διπλωματική Εργασία, Σχολή Καλών Τεχνών, Τμήμα Θεατρικών Σπουδών, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου.
- Φανουράκη Κ., (2016), Το Θέατρο στην εκπαίδευση με τη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών, Παπαζήση, Αθήνα
- Φ.Ε.Κ. 2817/2000, «Εκπαίδευση ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις», Αθήνα: Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αριθμός Φύλλου 78, Τεύχος Πρώτο, 14 Μαρτίου 2000.
- Φ.Ε.Κ. 3699/2008, «Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση ατόμων με αναπηρία ή με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες», Αθήνα: Εφημερίς της Κυβερνήσεως της Ελληνικής Δημοκρατίας, Αριθμός Φύλλου 199, Τεύχος Πρώτο, 2 Οκτωβρίου 2008.
- Χριστοδουλίδης, Π., *Αισθητική και Θεωρία της Τέχνης*, 1994, Αθήνα, εκδόσεις Καρδαμίσια

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

American Psychiatric Association (2013). Diagnostic and statistical manual of mental disorders, 5th ed. Arlington: American Psychiatric Association

American Psychiatric Association (2015). Διαγνωστικά Κριτήρια από DSM -5 (Ν. Γκοτζαμάνης, Μετάφραση.). Αθήνα: Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας.

Barnes, C., Mercer, G. (2001). Disability Culture. Assimilation or Inclusion (pp. 515 - 534). In G.L. Albrecht, K. D. Seelma, M. Burry (Eds.). Handbook of Disability Studies. Thousand Oaks, CA: Sage Publication, Inc.

Bieber, S. (1991). The use of drama to help visually impaired adolescents acquire 93 social skills. Journal of visual impairment and blindness, 8(85), 340–341.

Booth, T. & Ainscow, M. (Eds) (1998). *From them to us : An international study of inclusion in education*. London: Routledge.

Catterall, J. S. (2009). Doing well and doing good by doing art: A 12 – year longitudinal study of arts education – effects on the achievements and values of young adults. Los Angeles: I – Group Books, 2009

Charman, L. (1993). Διδακτική της τέχνης. Προσεγγίσεις στην καλλιτεχνική αγωγή. Αθήνα: Νεφέλη.

Chakrabarti, S., Fombonne, E. (2005). *Pervasive Developmental Disorders in Preschool Children: Confirmation of High Prevalence*, Am J Psychiatry; 162:1133-1141

Deasy, R. J. (Ed.). (2002). *Critical links: Learning in the arts and student achievement and social development*. Washington, DC : The Arts Education Partnership.

Dewey, John (1987). Art as Experience. The Later Works of John Dewey, 1925- 1953. Volume 10: 1934, Edited by Jo Ann Boydston Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press.

DfEE (1997). Excellence for all children : Meeting Special Education needs. Green Paper, London: HMSO.

Eisner, E. (2002) *The arts and the Creation of Mind*. New Haven & London : Yale University Press.

Eisner, E. (2002). *What can education learn from the arts about the practice of education?* Journal of Curriculum and Supervision Fall 2002, Vol. 18 No. 1, 4-16

Fenstein, A. (2010). *A History of Autism: Conversation with the Pioneers*. London: Wiley- Blackwell.

Fischer, A.C. (2007). *Creating a discourse of difference. Education, Citizenship and Social Justice*, 2, 159-192.

Fowler, C. (1996). *Strong Arts, Strong Schools*. New York: Oxford University Press

Gardner, H. (1990). *Art Education and Human Development*. Los Angeles: Getty Education for the Arts

Gardner, H. (1983). *Frames of Mind: The theory of Multiple Intelligence*. Basic Books, New York.

Gombrich, E. H. (2011). *Το χρονικό της Τέχνης*, Αθήνα : Εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης

Karper, W. B., & Martinek, T. J. (1985). The integration of handicapped and nonhandicapped children in elementary physical education. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 2, 314- 319.

Malchiodi, C. (2011). *Handbook of Art Therapy*. New York, London. The Guilford Press.

Mezirow, J. (1990). *Fostering critical reflection in adulthood*. San Francisco: Jossey – Bass.

Mezirow, J. (1998). *On Critical Reflection*. *Adult Education Quarterly*, 48, 189-198.

Mezirow, J. και συν. (2000) *Learning as a transformation*. San Francisco

Mezirow, J. (2009). *An Overview on Transformative Learning*. In K. Illeris (Ed.), *Contemporary Theories of Learning* (pp. 90-105). London/ New York: Routledge.

Peterson, R. C. and Thurstone, L. L. (1933). *Motion pictures and the social attitudes of children*. New York: McMillan.

Piaget, J. (1992): The Psychology of Intelligence. New York: Harcourt, Brace and World

Regev, D. (2022). Εικαστική Θεραπεία με Μαθητές Ειδικής Αγωγής (1η έκδ.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003156918>

Reid, G., & Fawcett, A. (2004). Dyslexia in content: Research. B.D.A. policy and practice. Whurr Publishers. Retrieved March, 17, 2022 from Google Scholar Database

United Nations, Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2006) Road Map for Arts Education. The World Conference on Arts Education: *Building Creative Capacities for the 21st Century*. Lisbon, 6-9 March 2006. Lisbon

United Nations, Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2010) Proceeding from The Second World Conference on Arts Education. Seoul agenda: Goals for the development of arts education. Seoul, South Korea.

Ηλεκτρονικές Πηγές

<https://www.especial.gr/wp-content/uploads/2021/06/leitourgia-eneegy-eeeek-aidikwn-lukeiwn-2021-22.pdf>

https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2018/N_4186_2013_fek193.pdf

http://edu-gate.minedu.gov.gr/amea/Vivlio_PI/downloads/Vivlio_Ekp/kefalaia/10N3699.pdf

http://www.pi-schools.gr/special_education_new/ftp/nomoi/Nomothesia_%20E-A_SMEA_KDAY/APOF.%202001%20FEK.%20527%20B-%209-5-2001.pdf

<https://edu.klimaka.gr/arxeio/nomothesia-fek/fek-199-2008-aidikh-agwgh-kai-ekpaidevsh-klimaka.pdf>